

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/79209>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-08 and may be subject to change.

godsdiensten om dit alles uit te beelden. De auteur reconstrueert dit religieuze knutselwerk van de componist geduldig, met behulp van diens brieven en van analyses uit de omvangrijke musicologische Wagner-literatuur. Hierdoor ontstaat een gedegen overzicht over de ingewikkelde relatie van de componist met godsdiensten en kunst. De auteur stelt er zijn eigen christelijke visie tegenover, steunend op het Hooglied. Wie Wagner kent, kan zich indenken dat dit boek door zijn combinatie van Wagners bombastische taal en de diepgaande theologisch-esthetische analyse ervan wel zware kost is. (Frans Jespers)

T. Salemink, *Een andere Lucebert: Op het snijvlak van avant-garde en catholicisme*, Nijmegen, Valkhof Pers, 2008; 208 blz., € 17,50, ISBN 978-90-5625-263-2.

Als uitgangspunt voor zijn boek kiest S. een gegeven uit de biografie van Lucebert (1924-1994) dat pas in de loop van de jaren negentig bekend geworden is: eind december 1947 heeft Lucebert zich samen met een vriendin laten dopen. S. vraagt zich af of dit betrekkelijk nieuwe gegeven kan leiden tot een andere Lucebert. De auteur schrijft over een breder onbehagen met de kunst van de avant-garde dat de botsing van Aafjes met Lucebert de nodige achtergrond geeft, en poneert dat in de eerste naoorlogse jaren maar weinigen in de nieuwe kunst een 'nieuwe spiritualiteit' konden zien. S. spreekt over een nieuwe spiritualiteit na Auschwitz. De poëzie van de vierde tot de zevende bundel wordt geïnterpreteerd in het licht van een crisis in het dichterschap. In de zesde bundel *Amulet* (1957) ziet S. een breuk met 'het experiment van de jonge Lucebert', 'een breuk in de omgang met de grote woorden en dogma's van de joodse, christelijke en gnostische tradities'. Met een amulet 'verschijnt een beeld dat zijn wortels buiten de metafysische joodse en christelijke tradities heeft en dat geworteld is in een magische wereldbeschouwing'. Toch is ook in de vroege preoccupatie met Lilith belangstelling voor het magische te onderkennen en het merkwaardige zetsel van vroege gedichten wijst op de associatie van een gedicht met een amulet. Een scheidslijn tussen het magische en het metafysische die de bundel *Amulet* zou onderscheiden, lijkt dan ook niet aannemelijk. Hierbij komt nog dat de auteur als het ware leest met historische en theologische ogen, waardoor er te weinig aandacht overblijft voor de eigenheid van het literaire spreken. (Anja de Feijter)

A. Hunziker, *Das Wagnis des Gewöhnlichen: Ein Versuch über den Glauben im Gespräch mit Ludwig Wittgenstein und Stanley Cavell* (Religion in Philosophy and Theology, 32), Tübingen, Mohr Siebeck, 2008; ix+333 blz., € 64,-, ISBN 978-3-16-149591-5.

Voor hen die expliciet aandacht vragen voor het alledaagse als vindplaats voor wijsbegeerte, is het eigenzinnige filosoferen van Stanley Cavell momenteel maatgevend. Zijn denken is vooral een hernemen van het filosoferen van Wittgenstein II. Cavell interpreteert de inzet van diens filosofie als een voortdurend gevecht tegen de drang om het tijdelijke te overstijgen. H. laat zich door deze denkbeweging inspireren om een 'theologie van het gewone' te schrijven. Een 'therapeutische theologie', want haar opdracht bestaat erin om dit onuitroeibare 'metafysische fantaseren' steeds opnieuw door te ploegen (*durchzuarbeiten*). In het eerste deel van dit onderzoek ('Philosophie des Gewöhnlichen') presenteert H. de inzet van dit filosoferen als een poging om de spanning die eigen is aan de bepalende onbepaalbaarheid van ons dagelijkse leven, juist als spanning te blijven doordenken. De overeenkomsten en verschillen met het hiermee verwante filosoferen, bijvoorbeeld van Rorty, komen aan bod aan het einde van deel I. In deel II ('Glauben – Das Wagnis des Gewöhnlichen') probeert H. een antwoord te vinden op de vraag of christelijk geloven zonder metafysica eigenlijk wel mogelijk is, en zo ja, hoe een theologie van het gewone er dan uit moet zien? H. stelt dat hij zich zet in een Reformatorische traditie die 'geloven' altijd al midden in het alledaagse leven heeft geplaatst. Hoe christelijk geloven zich toont, kun je leren door te kijken naar de wijze waarop het richtinggevend is binnen relaties (gezin, beroep). Een goed en degelijk onderzoek (de exegese van Cavell is geslaagd), maar zonder verrassende uitkomst. (Tuur de Beer)

B. Baanders, *Overgeleverd aan de toekomst: Emmanuel Levinas en de Talmoad*, Budel, Damon, 2007; 153 blz., € 19,90, ISBN 978-90-5573-809-0.

Levinas heeft zijn Talmoadcommentaren naast zijn strikt wijsgerige werken geschreven en uitgegeven. Nochtans kunnen beide tekstgehelen niet los van elkaar worden gelezen. B. heeft een toegankelijke tekst over de Talmoadcommentaren gepubliceerd. Na een korte kennismaking met de termen uit de Talmoadische literatuur, leest hij *Jegens de ander*, waarin ondermeer de problematiek van de vergeving tussen mens en God en de vergeving tussen mensen onder-